

Kunnskap kan opplyse, men også dømme

Per Lorentzen
perlor@oslomet.no

Mye av dagens fagformidling vil skurre i fremtidens ører.

Per Lorentzen (Foto: OsloMet)

Nordanger et al. (2024) har med sitt konstruktive svar til mine bidrag «Hjernen er ikke stjernen» (Lorentzen, 2024a) og «Tendensiøs anvendelse av hjerneforskning» (Lorentzen, 2024b) brakt diskusjonen om hjerneforskningens betydning for psykologisk teori og sosialfaglig praksis et godt stykke videre.

Min intensjon har vært å problematisere den utbredte henvisningen til barnehjernen som finnes i alt fra hånd- og selvhjelpsbøker myntet på foreldre, offentlige faginstansers nettsteder og kommersielle tilbyders kurs, apper, blogger, avisspalter og så videre. Jeg trakk frem eksempler på hvordan hjernediskursen brukes for å påvirke foreldre og deres foreldrestil. Nordanger et al. mener jeg

trakk frem de mest karikerte oppslagene, men problemet er at nettopp slike eksempler som «kjefting krymper hjernen» finnes i rikt monn, og det er disse foreldre møter. Henvisninger til hjerneforskning og barnehjernen er et potent retorisk virkemiddel, ikke minst for å overbevise foreldre om at de kan trenge «foreldrestøtte» fra eksperter utenfra. Jeg ønsker bevissthet i fagmiljøet om hvordan slik retorikk brukes, og hvilke konsekvenser den kan få.

Parallellisme mellom biologi og psykologi

Koblingen mellom kvaliteten på mødres omsorgsevne, sensitivitet og kjærighet og barnehjernens ve og vel er ikke av ny dato. Allerede tidlig på 1940-tallet, lenge før hjerneforskning skjøt fart, hadde den amerikanske psykoanalytikeren Margaret Ribble i boken *The Rights of Infants* (1943) slått fast at utviklingen av barnets nervesystem hang sammen med mors evne til kjærlig, vedvarende og varm omsorg. Barnets psykologiske og fysiologiske behov var uatskillelige. Det var snakk om en parallellisme mellom det fysiske og det psykiske. Barnet kom til verden med et umodent nervesystem, og det var den tidligste emosjonelle kontakten med mor som var avgjørende for nervesystemets integrasjon – «nervous integration» – det som nå for tiden omtales som «hardwiring» eller «oppkobling».

Denne emosjonelle relasjonen var ifølge Ribble det som satte i gang babyens «dormant nervous system into full activity, giving to each individual personality its original slant» (Ribble, 1943, s. 13; Vicedo, 2013, s. 26–27). Kontakten med moren og hennes kjærighet fikk med andre ord barnets slumrende og umodne nervesystem til å våkne og begynne å utvikle seg. Barnet trengte to ting: oksygen og morskjærighet (Ribble, 1943, s. 12).

Margaret Ribble var også opptatt av hva som kunne skje med fosterets nervesystem og mulige risikofaktorer, og var raus med råd til ventende mødre. De burde for eksempel unngå for mye tankevirksomhet og annen «mental aktivitet» under svangerskapet, for å unngå å få et nervøst spedbarn. Håndarbeid og kreative sysler, derimot, var gunstig for babyens liv etter fødselen (Eyer, 1992, s. 111; Ribble, 1943, s. 107).

Jeg tviler på at hun hadde sterke holdepunkter for disse rådene, på samme måte som jeg tviler på de faglige holdepunktene vi har for «hjernebaserte» råd og anbefalinger i dag.

Egnede og uegnede mødre

Ribble anså morskjærigheten som essensiell næring for nervesystemets og barnehjernens utvikling – lik som for alle andre egenskaper og funksjoner. Gjennom kvaliteten på omsorgen kunne mødre enten bidra til å frembringe emosjonelt sunne og velfungerende barn, eller de kunne gjennom sine manglende eller til og med patologiske former for morskjærighet frembringe barn med alskens nevrososer og psykiske plager – til og med autisme, schizofreni og homoseksualitet.

Den emosjonelt sunne moren ville uten videre gi babyen all den omsorgen, kontakten og kjærigheten den trengte. Men ikke alle mødre var skapt til å være mødre på den rette måten (Ribble, 1943, s. 14).

Mødre uten disse personlige egenskapene og den riktige kjærigheten trengte derfor kunnskap og forsikringer om at denne typen omsorg og ivaretagelse av babyen ikke alltid kommer av seg selv, men allikevel er biologisk nødvendig for at babyen skal utvikle seg til et sunt og velfungerende individ. Mødre måtte skjønne sammenhengen mellom god nok omsorg, kjærlige følelser og sunn psykologisk utvikling – inkludert å sikre nervesystemets fungering.

Biologi for å legitimere

Morskjærligheten ble av Ribble og mange av hennes samtidige ansett å være like viktig for psyken som vitaminer er det for kroppen. Barnets udiffensierte psyke og hjerne, inkludert de ulike sansene, måtte i riktige doser og til rett tid bli eksponert for den rette morsomsorgen. Den gangen var det snakk om kritiske perioder – senere modifisert til sensitive perioder. For å legitimere betraktningene om det som ble betegnet «kritiske perioder», henviste John Bowlby på 1950-tallet til etologien – det vil si forskning på fugler og hunder foretatt av Konrad Lorenz og Niko Tinbergen. Sammenhengen mellom det biologiske og psykologiske, samt hvilken rolle biologien spilte med tanke på å forme barnets psyke, ble aldri klarlagt, men henvisningene til biologien betød åpenbart mye for å legitimere tilknytningsteorien. Men også for å bestride den (Vicedo, 2013).

Hjelp eller kontroll

Barnehjernens ve og vel er i mange tiår blitt koblet til foreldres, det vil si mødres, omsorgsevne og personlige egenskaper. Å gi mødre ansvaret for det som biologien kun har gjort halvveis, det vil si «koble opp» og fullføre barnets hjerneutvikling, har alltid vært en måte å informere og opplyse dem på, men også en måte å overvåke, kontrollere og bedømme dem på. Jeg tror at slik som med Ribbles formidling vil også mye av dagens fagformidling skurre i fremtidens ører.

Hvorvidt min kritikk om «nevrobabbel» er karikert eller unyansert, er underordnet. Det vesentlige er at vi som psykologer har mulighet og autoritet til å trekke opp linjene mellom hva som er sunt og usunt, skadelig og utviklingsfremmende, god eller dårlig omsorgsutøvelse. Disse linjene kan fort sementeres på galt sted dersom vi påberoper oss mer kunnskap og entydige funn enn vi i realiteten har. Hjerneforskning kan kanskje gi oss noe indikasjon på hva som påfører skade, og hva som kan korrigere dem, men vi må etter mitt syn også være ærlige når vi kommuniserer vår kunnskap ut. Det faglige grunnlaget mye av hjernediskursen bygger på i dag, er svakt og tvetydig, og etter mitt syn uetisk å anvende utenfor den faglige konteksten den hører hjemme i.

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter.

Referanser

- Eyer, D. (1992). *Mother Infant Bonding. A Scientific Fiction*. Yale University Press.
- Lorentzen, P. (2024a). Hjernen er ikke stjernen. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 61(2), 128–131. <https://psykologtidsskriftet.no/kronikk/2024/01/hjernen-er-ikke-stjernen>
- Lorentzen, P. (2024b, 20. mars). Tendensios anvendelse av hjerneforskning. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*. <https://psykologtidsskriftet.no/debatt/2024/03/tendensios-anvendelse-av-hjerneforskning>
- Nordanger, D., Coman, A., Andersen, A., Norlén, A., Simonsen, A. H., Braarud, H. C., Steinkopf, H., Nordhaug, I., Johannessen, K. N., Bræin, M. K. & Solhaug, P. (2024, 22. mars). Hjerneforskning som kunnskapskilde. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*. <https://psykologtidsskriftet.no/debatt/2024/03/hjerneforskning-som-kunnskapskilde>
- Ribble, M. (1943). *The Rights of Infants. Early Psychological Needs and their Satisfaction*. Colombia University Press.
- Vicedo, M. (2013). *The Nature & Nurture of Love. From Imprinting to Attachment in Cold War America*. The University of Chicago Press. <http://dx.doi.org/10.7208/chicago/9780226020693.001.0001>

Publisert: 19.04.2024, Tidsskrift for Norsk psykologforening.